

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ПОЛІЩУК Олена Миколаївна

УДК 343.211(477)

ПРИВАТНОПРАВОВІ ЗАСАДИ
В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ:
КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ

Спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України
ТУЛЯКОВ Вячеслав Олексійович,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
проректор з міжнародних зв'язків

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України
НАВРОЦЬКИЙ Вячеслав Олександрович,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
декан юридичного факультету;

кандидат юридичних наук, доцент
ЛАЩУК Єфрем Вікторович,
Вищий спеціалізований суд України
з розгляду цивільних і кримінальних справ,
науковий консультант

Захист відбудеться «__» _____ 2013 р. о ____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий «__» _____ 2013 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. І. Чанишева

Підписано до друку 02.09.2013. Формат 60х90/16. Папір офісний. Друк на дуплікаторі.
Ум.-друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 1309-1а.

Видано і віддруковано у ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25. Тел. (048) 7777-591.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Зацікавленість проблематикою приватноправових засад в кримінальному праві України останніми роками значно зросла. Це обумовлено зниженням ефективності існуючих кримінально-правових заходів у протидії злочинності та необхідністю переосмислення співвідношення традиційного публічного карального підходу та акцесорного приватноправового. Відомо, що кримінальне право «зросло» з приватного переслідування за злочини/проступки до публічного від імені держави, а відтак питання про обсяг дискреції приватних осіб у сфері кримінальної юстиції з огляду на рівень політико-правової думки, місце та роль приватної особи в системі об'єктів кримінально-правової охорони залишається актуальним.

Проблематика співвідношення публічного та приватного права в різних аспектах розглядалася в наукових працях С.С. Алексеєва, Б.О. Кістяковського, Ю.С. Гамбарова, С.В. Дорохіна, Г.В. Мальцева, С.А. Муромцева, Є.Б. Пашуканіса, Л.Й. Петражицького, В.Ф. Попондопуло, Ф.В. Тарановського, Ю.О. Тихомирова, Є.М. Трубецького, Б.Б. Черепакіна, Г.Ф. Шершеневича та ін.

Кримінально-правовий теоретичний фундамент дисертаційного дослідження сформовано роботами Ю.П. Аленіна, С.В. Анощенкої, Л.І. Аркуши, Л.В. Багрій-Шахматова, М.І. Бажанова, Ю.В. Бауліна, А.М. Бойка, В.І. Борисова, В.О. Глушкова, Л.В. Головка, В.М. Дрьоміна, В.А. Єлеонського, А.Е. Жалінського, І.Е. Звечаровського, О.Ф. Кістяковського, О.В. Козаченка, Є.В. Лашука, А.А. Музики, В.О. Навроцького, В.В. Навроцької, В.І. Осадчого, Т.І. Присяжнюк, М.В. Сенаторова, В.О. Тулякова, П.Л. Фріса, М.І. Хавронюка, П.В. Хряпінського, І.І. Чугунікова, Г.С. Фельдштейна, І.Я. Фойницького та ін.

Феноменологія приватноправових засад у теорії кримінального права залишається дискусійною. У сучасний період спеціалізовану комплексну розробку приватних (диспозитивних) засад у кримінальному праві здійснили російські автори М.О. Карабут, Е.Л. Сидоренко, О.В. Сумачьов. Окремі питання, пов'язані з приватними засадами в кримінальному праві, досліджували А.А. Гаджієва, О.В. Залозний, Ж.В. Мандриченко та ін.

Проте, у вітчизняній науці кримінального права проблематика приватноправових засад ще не була предметом спеціального комплексного дослідження. Доповнення механізму кримінально-правового регулювання приватноправовими елементами, що надають окреслену законом свободу на прийняття кримінально-значущих рішень, дають змогу, зокрема, враховувати інтерес приватних осіб при вирішенні питання про притягнення або відмову від притягнення до кримінальної відповідальності, звільненні від кримінальної відповідальності, забезпеченні індивідуалізації покарання, звільненні від відбування покарання. Оптимізація балансу та створення чіткої межі між публічними та приватними засадами в кримінальному праві дозволять з більшою ефективністю досягати цілей кримінального законодавства, зокрема

захисту прав осіб, частковому розвантаженню системи правоохоронних органів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота є складовою частиною наукових досліджень кафедри кримінального права Одеської національної юридичної академії «Тенденції та перспективи розвитку кримінального права України» на 2006–2010 рр. як складової плану науково-дослідної роботи Одеської національної юридичної академії на тему «Традиції та новації в сучасній українській державності і правовому житті» (державний реєстраційний номер 0106U004970), а також наукових досліджень кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» «Механізм кримінально-правового впливу в умовах сталого розвитку» на 2011–2015 рр. як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на тему «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер 0110U000671).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є визначення та характеристика поняття, генези та сучасного стану дослідження проблематики приватноправових засад в кримінальному праві України, а також обґрунтування необхідності оптимізації приватноправового регулювання законодавства кримінального профілю.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено такі завдання:

дослідити наявні у доктрині кримінального права теоретичні та методологічні розробки приватноправових засад в кримінальному праві;

обґрунтувати обумовленість існування приватноправових елементів кримінального законодавства, їх значення для досягнення цілей кримінального законодавства;

виокремити та охарактеризувати приватноправові прояви (норми) кримінального законодавства крізь призму їх генезису та в компаративістському сенсі;

надати конструктивно-змістовну характеристику приватноправових засад в якості диспозитивного режиму кримінально-правового регулювання, що об'єднує тріаду компонентів: принцип диспозитивності, диспозитивний метод та диспозитивну норму у сучасному кримінальному праві;

визначити нормативну основу приватноправових (диспозитивних) засад у положеннях Загальної частини Кримінального кодексу України (далі – КК України), а також у положеннях Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України);

обґрунтувати комплексний матеріально-процесуальний характер диспозитивності в законодавстві кримінального профілю;

здійснити класифікацію диспозитивності в кримінальному праві, виокремити види диспозитивних кримінально-правових відносин та види диспозитивних норм;

дослідити окремі диспозитивні норми (інститути) в аспекті законодавчої регламентації та запропонувати шляхи її оптимізації.

Об'єктом дослідження є правовідносини, які виникають при реалізації приватного інтересу в кримінально-правовій сфері.

Предметом дослідження є концептуальні аспекти приватноправових засад в кримінальному праві України.

Методи дослідження. Методи дослідження обрано з урахуванням поставлених в роботі завдань відповідно до об'єкта та предмета дослідження. Методологія дисертаційної роботи ґрунтується на загальних і спеціальних методах пізнання: діалектичному, історико-правовому, порівняльно-правовому, формально-логічному, логіко-семантичному, системно-структурному, конкретно-соціологічному та контент-аналізу.

Діалектичний метод використовувався для дослідження дихотомії публічного та приватного права (п.п. 1.1, 1.2). За допомогою історико-правового методу було досліджено генезис приватних засад в кримінальному праві (п. 1.3). Порівняльно-правовий метод дозволив проаналізувати та порівняти суміжні диспозитивні норми кримінального законодавства України та зарубіжних країн, окреслити можливі шляхи удосконалення (п. 2.2). Формально-логічний та логіко-семантичний методи стали базисом для аналізу термінологічного апарату приватноправових засад в кримінальному праві України: основних понять, структури та зв'язку з іншими кримінальними дефініціями (п. 2.1). За допомогою системно-структурного методу здійснено класифікацію диспозитивності, тріади компонентів диспозитивного режиму кримінально-правового регулювання (п. 2.1). Конкретно-соціологічний метод та метод контент-аналізу було використано при анкетуванні фахівців у галузі права та аналізі: результатів анкетування, статистичних даних Державної Судової адміністрації України в Одеській області та Міністерства внутрішніх справ України, монографічному дослідженні 22 постанов судів України про примирення (п.п. 2.2, 2.3).

Емпіричну базу дослідження становлять статистична інформація та матеріали судової практики; анкетування працівників системи правоохоронних органів (суду, прокуратури, СБУ тощо), адвокатів та наукових працівників. Загалом було опитано 72 респонденти.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим комплексним монографічним дослідженням міри свободи волевиявлення приватних осіб в кримінальному праві України. Новизна дослідження конкретизується в отриманих наукових результатах, сформульованих у теоретичних, практичних висновках та пропозиціях, зокрема:

вперше:

зроблено висновок щодо необхідності дослідження приватноправових засад у кримінальному праві як особливого диспозитивного режиму

кримінально-правового регулювання крізь характеристику тріади його елементів: принципу, методу та норми;

проаналізовано взаємозв'язок принципу диспозитивності з іншими загальними та спеціальними принципами кримінального права та доведено, що він має міжгалузевий матеріально-процесуальний характер;

здійснено дуалістичну класифікацію диспозитивності за різними критеріями, серед яких відокремлено: наявність в нормах матеріального або процесуального права; ознака законодавчого обмеження свободи волевиявлення особи; наявність додаткових умов для прийняття повноважним органом кримінально-значущого рішення; реалізація в рамках охоронних або регулятивних кримінально-правових відносинах тощо;

запропоновано до диспозитивних норм кримінального законодавства, окрім норм ч.ч. 1, 2 ст. 36; ч. 1 ст. 38, ч. 1, 2 ст. 42; ст. 46, ст. 47; ч. 5 ст. 65, ч. 2 ст. 75 КК України, включити норми про приватне кримінальне переслідування за переліком справ приватного обвинувачення в новому КПК України 2012 року шляхом інкорпорації приміток про це до відповідних статей Особливої частини КК України;

удосконалено:

обґрунтування диспозитивності в кримінальному праві як передбаченої кримінальним законом міри свободи окремих суб'єктів на обрання одного з варіантів кримінально-значущої поведінки без застосування санкцій за відмову від іншого варіанту поведінки;

вчення про принципи кримінального права з урахуванням характеристик принципу диспозитивності;

визначення публічно-приватної дихотомії та її значення як базису вивчення приватноправових (диспозитивних) засад в кримінальному праві;

характеристику кримінально-правової концепції приватноправових засад як системної взаємодії принципу диспозитивності, диспозитивного методу із окремими нормами (інститутами);

пропозиції законодавчого вдосконалення норми ст. 46 КК України шляхом розширення сфери застосування примирення на додаткові види кримінальних правопорушень;

визначення потерпілого в кримінальному праві, а також його прав на прийняття кримінально-значущих рішень;

набули подальшого розвитку:

обґрунтування доцільності закріплення поняття та правомочностей потерпілого в кримінальному праві, обумовленої статусом потерпілого як суб'єкта кримінально-правових відносин з відповідними матеріальними правами;

вчення про класифікацію кримінально-правових відносин, серед яких окремо виділено диспозитивні кримінальні правовідносини;

визначення примирення та приватного кримінального переслідування як міжгалузевих комплексних інститутів кримінального та кримінального процесуального права;

компаративістські аспекти дослідження проявів приватноправових засад в кримінальному законодавстві зарубіжних країн;

проблематика встановлення ефективного та оптимального юридично зваженого балансу між свободою волевиявлення потерпілих та належним захистом їх прав у сфері правозастосування.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення та висновки, викладені в дисертації, може бути використано у:

правотворчій діяльності – для удосконалення чинного кримінального законодавства в аспекті підвищення ефективності забезпечення та охорони прав і свобод осіб (лист № 04-19/14-3476 Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 12 грудня 2012 р. та лист № 04-12/12-1152(2) Комітету Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією від 12 грудня 2012 р.);

правозастосовній діяльності – для правоохоронних органів та судів при: притягненні осіб до кримінальної відповідальності, зокрема у справах про злочини, які порушуються не інакше, як за скаргою потерпілого; призначенні покарання, звільненні від кримінальної відповідальності, звільненні від відбування покарання на підставі примирення винного з потерпілим;

науково-дослідній роботі – для подальших досліджень можливості удосконалення та розширення обсягу застосування приватноправових засад у кримінально-правовій сфері, їх впливу на стан злочинності,

навчальному процесі – при викладанні дисциплін із курсу кримінального права, а також суміжних курсів кримінального процесуального права, кримінології, та при підготовці підручників, навчальних посібників, практикумів із зазначених дисциплін.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертації було повідомлено на засіданнях кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія». Результати і висновки дослідження доповідалися на 34 конференціях, симпозіумах, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Права особи та їх захист в умовах глобалізації оновлюваного багатопольярного світу» (м. Казань, жовтень 2008 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми кримінального права та кримінології» (м. Донецьк, 24 квітня 2009 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Тенденції та пріоритети реформування законодавства України» (м. Запоріжжя, 13 березня 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання сучасної юридичної науки» (м. Харків, 11–12 червня 2011 р.); Українсько-Турецькому Симпозіумі з порівняльного кримінального права (м. Стамбул, 15–17 березня 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 16–17 травня 2013 р.) та ін.

За результатами розгляду направлених законодавчих пропозицій до комітетів Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності та з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією отримано повідомлення про врахування у законотворчій діяльності.

Публікації. Основні теоретичні та практичні висновки, положення та пропозиції дисертаційного дослідження викладено у 45 наукових працях, 9 з яких опубліковано у фахових виданнях України.

Структура дисертації зумовлена метою та завданнями дослідження і складається із вступу, 2 розділів, які містять 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та 8 додатків. Загальний обсяг роботи становить 230 сторінок, із них основного тексту – 178 сторінок, список використаних джерел налічує 290 найменувань і розташований на 35 сторінках, додатки – на 17 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обгрунтовано актуальність теми дослідження, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, охарактеризовано його методологію та емпіричну базу, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, зазначено апробацію, а також надано інформацію про кількість публікацій та структуру роботи.

Перший розділ «Методологія та генеза приватноправових ідей в кримінальному праві України» складається з трьох підрозділів, присвячених дослідженню концепту публічно-приватної дихотомії, диференціації та конвергенції публічного та приватного права, а також ретроспективному аналізу приватноправових засад в українському кримінальному праві.

У **підрозділі 1.1. «Загальні засади публічно-приватної дихотомії: огляд літератури»** зазначено, що аспекти дихотомічного поділу права на приватне та публічне за різних часів хвилювали науковців західної правової традиції, особливо континентальної правової сім'ї, для якої такий поділ є своєрідною догмою, сформованою постулатами Римського права. З позиції теоретичного обгрунтування вагомість публічно-приватної дихотомії, як неантагоністичного поєднання публічних та приватних засад у правовому регулюванні, полягає у детермінації меж втручання держави в сектор приватних інтересів громадян для забезпечення правопорядку та визначення меж впливу приватного інтересу в кожній сфері соціальних відносин. З практичної точки зору це має прояв в особливостях нормотворчості, спрямованих на визначення та закріплення раціонального обсягу приватних та публічних засад регулювання певної групи правовідносин.

Публічно-приватна дихотомія підкреслює амбівалентний підхід до врегулювання кримінальних відносин, а відтак відображає відхід від

схоластичного розуміння кримінального права як галузі суто публічного права.

У *підрозділі 1.2. «Концепції розмежування (диференціації) та конвергенції (інтеграції) публічного та приватного права»* робиться висновок, що поділ права на публічне та приватне сприймається як доктринальний концепт.

На підставі вивчення існуючих позицій щодо диференціації публічного та приватного права автор доходить висновку, що матеріальні теорії [пов'язані за предметом (сутністю) правового регулювання] для обґрунтування приватних засад кримінального права прийнятними є досить умовно. Це пояснюється історичною мінливістю меж приватного та публічного права та відсутністю єдиного загальноприйнятого матеріального критерію демаркації публічних та приватних відносин. У формальних теоріях [пов'язаних за методом (прийомом) правового регулювання] акцент припадає на формальні ознаки – досить стабільні та властиві правовому регулюванню взагалі, зокрема, тип правового регулювання: загально-дозвільний з диспозитивним методом або спеціально-дозвільний з імперативним методом, які використовуються у будь-якому правовому регулюванні та кримінально-правовому, зокрема.

При галузевому поділі права за предметом та методом правового регулювання формальні теорії дихотомії публічних та приватних засад у праві – і в кримінальному праві, зокрема, – найбільшою мірою уможливають проникнення приватних засад (як, наприклад, диспозитивного правового режиму) до ареалу галузі публічного права. З огляду на сучасні процеси конвергенції у праві можна стверджувати, що кримінальне право як галузь права містить приписи як публічно-правової, так і приватноправової етіології, втілені, зокрема, у диспозитивних нормах.

У *підрозділі 1.3. «Генеza приватноправових засад в кримінальному праві України»* в історичній ретроспективі досліджуються приватноправові приписи (диспозитивні норми) законодавчих актів від епохи Київської Русі до сучасності на автохтонних українських землях.

Еволюція приватноправових механізмів вирішення кримінально-правових конфліктів знала періоди розквіту та стагнації. Приватний самоправний характер кримінального переслідування та покарання потроху витіснявся з публіцизацією державної системи кримінальної юстиції, втім віками окремі приватні елементи залишалися або в законодавстві, або у вигляді звичаїв, що існували поряд із традиційною каральною системою. У сучасному своєму вигляді вони підкреслюють інтегративність діючого законодавства та орієнтовані на захист та задоволення прав та інтересів приватних осіб.

Другий розділ *«Диспозитивність в кримінально-правовій доктрині та законодавстві»* складається з трьох підрозділів і присвячений: характеристиці диспозитивності в кримінальному праві крізь призму

концептуальних положень; проявам та видам диспозитивності; передумовам та перспективам поширення приватних засад в кримінальному законодавстві.

У *підрозділі 2.1. «Загальна характеристика диспозитивності в кримінальному праві»* визначено, що при характеристиці приватних засад у сфері кримінальної юстиції терміни «диспозитивність» та «приватноправові засади» використовуються як синонімічні, що змістовно та формально відображає роль приватного інтересу в кримінально-правовому регулюванні. «Приватноправові засади» відображають підставу появи «диспозитивності» у писаному праві, а без «диспозитивності» як способу детермінації «приватноправових засад» вони не знаходили б свого втілення.

Доведено, що приватноправові засади слід розглядати як диспозитивний кримінально-правовий режим. Запропоновано його дефініцію як специфічного комплексу юридичних засобів – диспозитивних норм (або інститутів), побудованих на підставі диспозитивних методу та принципу, – які передбачають кримінально-значуще волевиявлення приватних осіб (зокрема, потерпілого), та спрямовані на задоволення їх прав та інтересів, а також на підвищення ефективності виконання завдань кримінального законодавства.

Міра диспозитивності як закріплений законодавством обсяг дискреції приватних осіб, що має кримінально-правове значення, може бути різною. У зв'язку з цим здійснено класифікацію диспозитивності в чинному законодавстві на: 1) матеріальну та процесуальну; 2) абсолютну та відносну; 3) статичну та динамічну; 4) односторонню та двосторонню; 5) умовну та безумовну; 6) регулятивну та охоронну. У теперішній час диспозитивний правовий режим в кримінальному праві поширюється на інститути: обставин, що виключають злочинність діяння; призначення покарання; звільнення від покарання та його відбування; звільнення від кримінальної відповідальності.

Принцип диспозитивності є акцесорним уособленням широкоформатного погляду на можливості застосування принципів кримінального законодавства у реаліях пошуку ефективної кримінально-правової парадигми, який відображає відхід від класичної системи каральної юстиції, заснованої на концепції відплати, кари, до елементів системи ресторативної юстиції. Доведено, що принцип диспозитивності має змішану матеріально-процесуальну природу, а відтак є міжгалузевим принципом у сфері кримінальної юстиції. Зазначено, що матеріально-правова диспозитивність має бути первинною щодо кримінально-процесуальної диспозитивності.

Запропоновано дефініцію диспозитивного методу регулювання кримінально-правових відносин як такого, що ґрунтується на формально-юридичній рівності суб'єктів, формально вільному волевиявленні, спеціально-дозвільному типі правового регулювання, ініціативності суб'єктів щодо розпорядження своїми правами на підставі матеріальних кримінально-правових норм.

Диспозитивна кримінально-правова норма визначається як така, що надає формально рівноправним суб'єктам кримінально-правових відносин

можливість вільно та правомірно встановлювати взаємні права та обов'язки, а також дискреційно обирати суб'єкту альтернативно вказаний у кримінальному законі варіант поведінки (реалізувати певне право або утримуватися від його реалізації на власний розсуд без негативних наслідків).

У підрозділі здійснено класифікацію диспозитивних норм кримінального права на ті, що: 1) надають окреслену свободу волевиявлення із встановлення взаємних прав та обов'язків; 2) пропонують альтернативні опції вибору поведінки для суб'єктів. До першої групи норм доцільно включати норми: ст. 477 КПК України 2012 року (кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення, які з певними особливостями мають бути інкорпоровані в текст КК України); ст.ст. 46, 47 (в частині права на поруку колективного суб'єкта), ч. 5 ст. 65, ч. 2 ст. 75 КК України, а до другої – низку норм про обставини, що виключають злочинність діяння (ст.ст. 36, 38, 42 КК України).

На основі дослідження зв'язку диспозитивності з кримінально-правовими відносинами виокремлено та запропоновано розрізняти диспозитивні відносини особистої безпеки – реалізуються на підставі ст.ст. 36, 38, 42 КК України, та диспозитивні охоронні відносини – реалізуються на підставі ст.ст. 46, 47 (у частині права на поруку колективного суб'єкта), ч. 5 ст. 65, ч. 2 ст. 75 КК України, а також відносини з приводу приватного кримінального переслідування. Специфіка приватних засад у кримінальному праві насамперед пов'язана з центральною фігурою потерпілого. Суб'єктами диспозитивності в окремих випадках можуть бути і треті особи – як індивіди, так і колективні суб'єкти. Підтримується пропозиція щодо необхідності нормативної дефініції потерпілого у КК України та запропоновано редакцію цієї дефініції.

У підрозділі 2.2. **«Диспозитивність в кримінальному законі: приватне кримінальне переслідування та примирення»** наводиться перелік та аналізуються диспозитивні норми КК України: необхідна оборона (ст. 36 КК України); затримання особи, що вчинила злочин (ст. 38 КК України); діяння, пов'язане з ризиком (ст. 42 КК України); звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК України); звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки (ст. 47 КК України) – в аспекті дискреційності права третьої особи на поруку або відмову від неї; призначення узгодженого між потерпілим та суб'єктом злочину виду і розміру покарання останньому у разі затвердження вироком угоди про примирення (ч. 5 ст. 65 КК України); звільнення від відбування покарання з випробуванням суб'єкта злочину у разі затвердження вироком угоди про примирення з потерпілим та погодження міри покарання та такого звільнення (ч. 2 ст. 75 КК України). Зроблено висновок про те, що диспозитивні норми КК України мають казуїстичний та хаотичний характер, та не є систематизованими.

Право на приватне кримінальне переслідування (ст. 477 КПК України 2012 року) є диспозитивним правом потерпілого і має бути з певними

особливостями інкорпорованим у текст КК України. Це обумовлено тим, що: 1) процесуальне право (форма) не має розвиватися більш стрімко та з більш значними новаціями, аніж матеріальне кримінальне право (зміст); 2) підхід до закріплення права приватного кримінального переслідування в кримінальних законах апробовано в інших державах, зокрема Білорусі (ст. 33 КК Білорусі) та Російській Федерації (примітка до ст. 201 КК РФ); 3) кримінальний закон має бути зрозумілим не тільки для професіоналів-юристів, але й для самих учасників кримінально-правового конфлікту, тому закріплення положень про право потерпілого на приватне кримінальне переслідування в тексті КК України сприятиме більшій обізнаності потерпілих щодо своїх прав, а, отже, й їх законній реалізації. Нормативне закріплення права на приватне кримінальне переслідування пропонується у вигляді нової ст. 22-1 КК України «Приватне кримінальне переслідування», а також узагальненого доповнення примітками відповідних статей КК України (за переліком ст. 477 КПК України 2012 року).

Сучасна тенденція до поширення мирного вирішення кримінально-правових конфліктів не є новелою. Примирення винного з потерпілим загалом розглядається як підґрунтя становлення та розвитку відновного правосуддя в Україні та як прояв тенденції до гуманізації системи кримінальної юстиції. Примирення є комплексним кримінально-правовим та кримінально-процесуальним інститутом. Маючи первинну матеріально-правову природу, примирення цілком справедливо може розглядатися як приватноправовий інститут кримінального права. З огляду на лише нещодавнє розширення сфери застосування примирення на інститути призначення покарання (ч. 5 ст. 65 КК України) і звільнення від покарання та його відбування (ч. 2 ст. 75 КК України), у підрозділі пропонуються зміни до апробованого часом інституту звільнення від кримінальної відповідальності (ст. 46 КК України). Обґрунтовано доцільність поширення примирення як підстави для звільнення від кримінальної відповідальності на кримінальні проступки, повторні злочини невеликої тяжкості та вперше вчинені злочини середньої тяжкості проти фізичної або юридичної особи приватного права.

У підрозділі 2.3. *«Передумови та перспективи поширення приватноправових засад в кримінальному праві України»* зазначається, що приватноправові засади в кримінальному праві України сучасного періоду розвиваються з моменту прийняття КК України 2001 року, а особливо стрімке їх поширення спостерігається протягом 2011–2012 рр. У багатьох європейських країнах (Франція, Німеччина, Швейцарія тощо) ця тенденція стала визначальною з 60-х рр. минулого століття, розвиваючись, зокрема, в аспекті розширення сфери застосування приватного кримінального переслідування. Поширення приватноправових засад є результатом не тільки бажання догодити «найвищій соціальній цінності», надаючи певної кримінально-значущої свободи волевиявлення, але й банальної неспроможності держави в особі правоохоронних органів ефективно

виконувати функцію протидії злочинності та відповідає чинному періоду розвитку українського законодавства та суспільства.

Статистичні дані свідчать про досить незначне зменшення рівня злочинності після прийняття законів з диспозитивним потенціалом, а подекуди і його збільшення. Таким чином, в умовах транзитного стану системи кримінальної юстиції лише системне, зважене розширення та удосконалення приватноправових засад може привести до зниження рівня злочинності і є перспективним.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** викладено підсумки здійсненого дослідження, сформульовано теоретико-методологічні положення, наведено пропозиції з удосконалення диспозитивних норм кримінального законодавства.

Основними теоретико-доктринальними висновками роботи є:

1. Публічно-приватна дихотомія є історичним концептом, що характеризує розвиток права та зумовлює існування загальних меґасфер публічного та приватного права, які пронизують правову матерію, проникають у кожна галузь права у певній пропорції, а відтак кримінальне право як галузь права містить у собі приписи як публічно-правової, так і приватноправової етіології.

2. Приватноправові засади в кримінальному праві України представлено диспозитивним правовим режимом як специфічним комплексом юридичних засобів – диспозитивних норм (або інститутів), побудованих на підставі диспозитивних методу та принципу, – які передбачають кримінально-значуще волевиявлення приватних осіб (зокрема, потерпілого), спрямованих на задоволення їх прав та інтересів, а також на підвищення ефективності виконання завдань кримінального законодавства. Приватноправові засади в кримінальному праві України на теперішній час поширюються на інститути: обставин, що виключають злочинність діяння; призначення покарання; звільнення від покарання та його відбування; звільнення від кримінальної відповідальності.

3. Диспозитивна тріада (принцип, метод, норма) визначається як така, що надає формально рівноправним суб'єктам кримінально-правових відносин можливість вільно та правомірно встановлювати взаємні права та обов'язки, а також дискреційно обирати суб'єкту альтернативно указаний у кримінальному законі варіант поведінки (реалізувати певне право або утримуватися від його реалізації на власний розсуд без негативних наслідків).

4. Диспозитивні кримінально-правові норми можна умовно поділити на ті, що: 1) надають окреслену свободу волевиявлення із встановлення взаємних прав та обов'язків (норми ст. 477 КПК України 2012 року як такі, що мають бути інкорпорованими у КК України); ст. 46; ст. 47 (у частині права на поруку колективного суб'єкта); ч. 5 ст. 65; ч. 2 ст. 75 КК України; 2)

пропонують альтернативні опції вибору поведінки для суб'єктів (ст.ст. 36, 38, 42 КК України).

5. Зв'язок приватноправових засад із кримінально-правовими відносинами дозволяє виокремити та розрізнити диспозитивні відносини особистої безпеки (реалізуються на підставі ст.ст. 36, 38, 42 КК України) та диспозитивні охоронні відносини [реалізуються на підставі ст.ст. 46, 47 (у частині права на поруку колективного суб'єкта), ч. 5 ст. 65, ч. 2 ст. 75 КК України, а також відносини з приводу приватного кримінального переслідування].

6. У залежності від обраного критерію класифікації диспозитивності в кримінальному законодавстві можна виокремити такі її види: матеріальну та процесуальну; абсолютну та відносну; статичну та динамічну; односторонню та двосторонню; умовну та безумовну; регулятивну та охоронну.

7. Приватне кримінальне переслідування за своїм змістом є матеріальним правом потерпілого, а в законодавстві має бути відображене як міжгалузевий матеріально-процесуальний інститут, що має первинну матеріально-правову природу. Доцільно передбачити у КК України таке право потерпілого та доповнити КК України примітками до відповідних статей (за переліком ст. 477 КПК України 2012 року) щодо права на приватне кримінальне переслідування. Це, у свою чергу, дозволить виокремлювати диспозитивні норми не тільки в Загальній, але й в Особливій частині КК України.

8. Примирення є комплексним, міжгалузевим інститутом кримінального та кримінально-процесуального законодавства, спрямованим на задоволення/відновлення прав потерпілого та заохочення позитивної посткримінальної поведінки суб'єкта злочину. Сфера застосування примирення може бути поширеною на кримінальні проступки, повторні злочини невеликої тяжкості та на вперше вчинені злочини середньої тяжкості проти фізичної або юридичної особи приватного права.

9. Приватні засади є адекватними, історично виправданими засобами впливу на рівень злочинності, рівень завантаженості системи правоохоронних органів та на ефективність досягнення цілей кримінального законодавства.

10. Законодавчі пропозиції стосуються інститутів приватного кримінального переслідування та примирення, кримінально-правової дефініції потерпілого та зводяться до таких:

внести зміни до Розділу IV «Особа, яка підлягає кримінальній відповідальності (суб'єкт злочину)» КК України, доповнивши назву цього розділу «Особа, яка підлягає кримінальній відповідальності (суб'єкт злочину) **та потерпілий**», а також ст.ст. 22-1 «Потерпілий від злочину» та 22-2 «Приватне кримінальне переслідування»:

«Стаття 22-1. Потерпілий

1. Потерпілим від кримінального правопорушення є фізична особа, якій злочином заподіяна фізична, майнова або моральна шкода, або існує загроза заподіяння таких видів шкоди; юридична особа, якій кримінальним правопорушенням заподіяно майнової шкоди або шкоди діловій репутації.

2. Потерпілий має право на відшкодування шкоди у порядку, визначеному законом, а також на вирішення у випадках, установлених законом, питання про кримінально-правові наслідки кримінального правопорушення.

3. Спеціальним потерпілим є особа, специфічні ознаки якої закріплено у відповідних статтях Особливої частини цього Кодексу.

Стаття 22-2. Приватне кримінальне переслідування

1. Приватне кримінальне переслідування є правом потерпілого у разі вчинення щодо нього діянь, передбачених Особливою частиною цього Кодексу, і реалізується у процесуальному порядку приватного обвинувачення.

2. Право потерпілого на приватне кримінальне переслідування містить у собі такі правомочності:

порушення приватного кримінального переслідування;

відмова від приватного кримінального переслідування;

припинення приватного кримінального переслідування шляхом укладення угоди про примирення із суб'єктом кримінального правопорушення»;

доповнити статті або частини статей КК України за переліком кримінальних правопорушень, визначених у статті 477 КПК України 2012 року, примітками щодо права відповідного потерпілого на приватне кримінальне переслідування у разі вчинення щодо нього такого кримінального правопорушення. Формулювання таких приміток наведено в законопроекті, який є додатком до дисертаційного дослідження;

внести зміни до Розділу IX «Звільнення від кримінальної відповідальності» КК України, виклавши ст. 46 у такій редакції:

«Стаття 46. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим

Особа, яка вчинила кримінальний проступок, злочин невеликої тяжкості або вперше злочин середньої тяжкості проти іншої фізичної або юридичної особи приватного права, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну нею шкоду».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Поліщук О.М. Щодо питання про кримінально-правове заохочення / О.М. Поліщук // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. Вип. 47. – О. : Юрид. л-ра, 2009. – С. 106–111.

2. Полищук Е.Н. Частноправовое регулирование уголовно-правовых отношений: ретроспектива и перспектива / О.М. Поліщук // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – Вип. 55. – О. : Юрид. л-ра, 2010. – С. 94–97.

3. Поліщук О.М. Значення публічно-приватної дихотомії в аспекті конвергенційних (інтегративних) процесів для кримінального права / О.М. Поліщук // Вісн. Луган. держ. ун-ту внутрішн. справ ім. Е.О. Дідоренка. – 2010. – № 6. – Ч. 1. – С. 236–241.

4. Поліщук О.М. Диспозитивність як властивість методу правового регулювання в сфері кримінального права / О.М. Поліщук // Юрид. вісн. – 2011. – № 3. – С. 86–90.

5. Поліщук О.М. Диспозитивні норми та види диспозитивності в кримінальному законодавстві / О.М. Поліщук // Часопис Академії адвокатури України. – 2012. – № 17 (4). – С. 1–5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Chaaau/2012-4/12pomvzk.pdf>

6. Поліщук О.М. Приватні засади в кримінальному праві України: теоретичне поняття та зміст / О.М. Поліщук // Наук. вісн. Ужгород. націон. ун-ту. Серія Право. – 2012. – № 19. – Т. 4. – С. 89–91.

7. Поліщук О.М. Диспозитивність як принцип кримінального права / О.М. Поліщук // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 743–748 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2012-4/12pomprk.pdf>

8. Поліщук О.М. Перспективи поширення приватноправових засад в сфері кримінальної юстиції як одного з засобів боротьби зі злочинністю / О.М. Поліщук // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – Вип. 67. – О. : Юрид. л-ра, 2012. – С. 671–677.

9. Поліщук О.М. Суб'єкти диспозитивності в кримінальному праві України / О.М. Поліщук // Наук. вісн. Ужгород. націон. ун-ту. Серія Право. – 2013. – № 20. – Ч. 1. – С. 67–70.

10. Поліщук О.М. Реформування кримінальної юстиції по-українськи / О.М. Поліщук // Юрид. газета. – 26 червня 2012 р. – № 26 (316). – С. 7–8.

11. Поліщук О.М. Генезис приватноправових (диспозитивних) засад в кримінальному праві України / О.М. Поліщук // Актуальні питання публічного та приватного права. – 2013. – № 1. – С. 143–145.

12. Полищук Е.Н. Частноправовые (диспозитивные) элементы уголовного права / О.М. Поліщук // Юрид. наука. – 2013. – № 2. – С. 60–63.

13. Полищук Е.Н. Восстановительное правосудие в Украине: быть или не быть? / О.М. Поліщук : матеріали Міжнар. наук. конф. студ. та аспірантів «Європейське і національне кримінальне право: шляхи та перспективи розвитку. Третє юридичні читання» (м. Одеса, 23 листопада 2007 р.). – О., 2007. – С. 195–196.

14. Полищук Е.Н. Диспозитивность в уголовном праве Украины / О.М. Поліщук // Визначальні тенденції генезису державності і права : зб.

наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. «Треті Прибузькі юридичні читання» (м. Миколаїв, 23–24 листопада 2007 р.). – Миколаїв, 2007. – С. 692–693.

15. Поліщук О.М. Історичні передумови диспозитивного реагування на злочин / О.М. Поліщук // Правове життя сучасної України : тези доповідей Всеукр. наук. конф. (м. Одеса, 18–19 квітня 2008 р.). – О. : Фенікс, 2008. – С. 372–374.

16. Поліщук О.М. Компроміс у кримінальному праві України / О.М. Поліщук // Актуальні питання державотворення в Україні : зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24–25 квітня 2008 р.). – Ч. 4. – К., 2008. – С. 42–43.

17. Поліщук Е.Н. Позитивно-правовое стимулирование в уголовном праве Украины / О.М. Поліщук // зб. тез доповідей II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. «Розвиток України в XXI столітті: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми», Секція 5–8 (м. Тернопіль, червень 2008 р.). – Тернопіль, 2008. – С. 92–96.

18. Поліщук О.М. Соціальна відповідальність за диспозитивність у кримінальному праві / О.М. Поліщук // зб. тез доповідей Третьої Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. «Розвиток України в XXI столітті: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми», Секція 6–8 (м. Тернопіль, 15 жовтня 2008 р.). – Тернопіль, 2008. – С. 115–117.

19. Поліщук Е.Н. Ограничение прав потерпевших на возмещение вреда, причиненного преступлением / О.М. Поліщук // Права человека и их защита в условиях глобализации обновляющегося многополярного мира: международно-правовой и внутригосударственный аспекты : материалы III Междунар. науч.-практ. конф. студ. и аспирант., посвящ. 60-летию со дня принятия Всеобщей декларации прав человека 1948 г. (г. Казань, октябрь 2008 г.). – Казань : Изд-во Казан. гос. ун-та, 2008. – С. 251–252.

20. Поліщук Е.Н. Диспозитивность в уголовном праве Украины / О.М. Поліщук // Правове життя сучасної України : тези доповідей Міжнар. наук. конф. професор.-виклад. і аспірант. складу / Одеська націон. юрид. академія (м. Одеса, 5–6 червня 2009 р.). – О. : Фенікс, 2009. – С. 546–548.

21. Поліщук Е.Н. К вопросу о поощрительных санкциях в праве / О.М. Поліщук : материалы Юбилейной науч.-практ. конф. (г. Гомель, 11 июня 2009 г.) в 4 ч. – Гомель : ГГУ им. Ф. Скорины, 2009. – Ч. 3. – С. 69–70.

22. Поліщук О.М. Заохочення та покарання в кримінальному праві / О.М. Поліщук // Актуальні проблеми кримінального права та кримінології : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 24 квітня 2009 р.) / Донецьк. юрид. ін-т ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. – Донецьк : Норд Комп'ютер, 2009. – С. 140–142.

23. Поліщук О.М. Дихотомія механізму публічно-правового та приватноправового регулювання кримінально-правових відносин / О.М. Поліщук // Проблеми кримінального права, процесу та криміналістики :

матеріали наук.-практ. конф. (м. Одеса, 9 жовтня 2009 р.). – О. : Фенікс, 2009. – С. 203–206.

24. Поліщук О.М. Кримінальне законодавство України: сучасна приватноправова тенденція / О.М. Поліщук // Тенденції та пріоритети реформування законодавства України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 13 березня 2010 р.) у 2 ч. – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2010. – Ч. 2. – С. 133–134.

25. Поліщук О.М. Приватноправова та публічно-правова дихотомія в механізмі регулювання кримінально-правових відносин (загальне обґрунтування) / О.М. Поліщук // Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 27–28 травня 2010 р.) у 3 ч. – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2010. – Ч. 3. – С. 88–89.

26. Поліщук О.М. Публічно-приватна дихотомія в кримінальному праві / О.М. Поліщук // Правове життя сучасної України : тези доповідей Міжнар. наук. конф. професор.-виклад. і аспірант. складу (м. Одеса, 21–22 травня 2010 р.). – О. : Фенікс, 2010. – С. 545–547.

27. Polishchuk E.N. Observations on the origin of criminal law norms and the distinction between crimes and torts / О.М. Поліщук // Государство и право в условиях глобализации: реалии и перспективы : сб. науч. трудов : материалы II Междунар. науч.-практ. конф. (г. Симферополь, 16–17 апреля 2010 г.). – Симферополь : КРП «Издательство «Крымучпедгиз», 2010. – С. 416–417.

28. Поліщук О.М. Кримінальне законодавство України: сучасна приватноправова тенденція реформування / О.М. Поліщук // тези доповідей XVIII Міжнар. наук. конф. студ. і молод. учених «Наука і вища освіта» (м. Запоріжжя, Класичний приватний університет, 22–23 квітня 2010 р.) у 4 т. – Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2010. – Т. 2. – С. 147.

29. Поліщук О.М. Дихотомія приватноправового та публічно-правового механізму регулювання в сфері кримінальної юстиції / О.М. Поліщук : матеріали Міжнар. наук. інтернет-конф. «Проблеми реформування кримінальної юстиції: український контекст і міжнародний досвід» (м. Луганськ, лютий 2010 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jurlugansk.org>

30. Поліщук О.М. Прояви диспозитивності та заохочення в кримінальному законодавстві зарубіжних країн / О.М. Поліщук // Верховенство права та права людини : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 11–12 серпня 2010 р.). – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2010. – С. 98–99.

31. Поліщук О.М. Диспозитивність як засада (принцип) кримінального права / О.М. Поліщук // Теорія і практика правотворчої та правозастосовної діяльності у контексті сучасних реформаційних процесів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23–24 жовтня 2010 р.). – Х. : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2010. – С. 112–113.

32. Поліщук О.М. Диспозитивізм в кримінальному законодавстві України, Білорусії та Росії / О.М. Поліщук // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 8 жовтня 2010 р.) : у 2 т. Т. 1. – О. : Фенікс, 2010. – С. 246–249.

33. Поліщук О.М. Диспозитивність в кримінальному праві: теоретико-правові аспекти / О.М. Поліщук // Перспективи та пріоритети розвитку юридичної науки : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 14–15 жовтня 2010 р.) : у 2 ч. – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2010. – Ч. 2. – С. 101–102.

34. Поліщук О.М. Поняття диспозитивності у фокусі кримінального права / О.М. Поліщук // Сучасне міжнародне та вітчизняне право як регулятор суспільних відносин : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 7–8 жовтня 2010 р.) : у 3 ч. – О. : ГО «Причорноморська фундація права», 2010. – Ч. 3. – С. 88–89.

35. Поліщук О.М. Публічно-приватна дихотомія в правових сім'ях світу / О.М. Поліщук // Сучасні проблеми правової системи України : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 жовтня 2010 р.) / Київ. ун-т права НАН України; [редкол.: Шемшученко Ю.С., Бошицький Ю.Л., Чернецька О.В. та ін.]. – Вип. 2. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2010. – С. 287.

36. Поліщук О.М. Публічно-приватна дихотомія в аспекті конвергенційних (інтегративних) процесів та її значення для кримінального права / О.М. Поліщук // Правові проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23–24 листопада 2011 р.) : у 4 т. – Х. : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2011. – Т. 4. – С. 39–41.

37. Поліщук О.М. Публічно-приватна дихотомія в правових сім'ях світу: загальна постановка проблематики / О.М. Поліщук // Правові реформи в Україні: проблеми реалізації : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16–17 лютого 2011 р.) : у 4 т. –К. : Центр правових наук. досліджень, 2011. – Т. 1. – С. 38–39.

38. Поліщук О.М. Принцип диспозитивності в кримінальному праві / О.М. Поліщук // Від громадянського суспільства до правової держави : VI Міжнар. наук. конф. студ. та молодих вчених (м. Харків, 4–5 березня 2011 р.) : зб. тез доповідей. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2011. – С. 288–290.

39. Поліщук О.М. The Importance of Being Criminal: An Efficient Code for Ukrainian People / О.М. Поліщук // Наукові читання, присвячені пам'яті В.М. Корецького : зб. наук. праць / Київ. ун-т права НАН України; [редкол.: Шемшученко Ю.С., Бошицький Ю.Л., Чернецька О.В. та ін.]. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2011. – С. 306–309.

40. Поліщук О.М. Приватноправовий (диспозитивний) потенціал кримінального права / О.М. Поліщук // Пошук концептуальних засад розбудови правової системи України : матеріали Всеукр. конф. (м. Львів,

10–11 червня 2011 р.). – Львів : Західноукр. організація «Центр правничих ініціатив». – С. 111–113.

41. Поліщук О.М. Публічно-приватна дихотомія: історична ретроспектива (до XV століття) / О.М. Поліщук // Актуальні питання сучасної юридичної науки : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11–12 червня 2011 р.). – Х. : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2011. – С. 69–71.

42. Polishchuk Olena. The Importance of Being Criminal: An Efficient Code for Serious People / Olena Polishchuk // Thesis for Turkey – Ukraine Comparative Criminal Law Symposium (Istanbul, March 15 – 17, 2011). – Istanbul, 2011. – P. 5–9.

43. Поліщук О.М. Приватноправові засади в кримінальному законодавстві та доктрині / О.М. Поліщук // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук. конф. професор.-виклад. складу (м. Одеса, 20–21 квітня 2012 р.). – Т. 2. – О. : Фенікс, 2012. – С. 230–232.

44. Поліщук О.М. Гуманізація кримінальної юстиції крізь призму розширення приватноправових засад / О.М. Поліщук : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права», присвяченій 15-річчю Національного ун-ту «Одеська юридична академія» та 165-річчю Одеської школи права (м. Одеса, 30 листопада 2012 р.). – О. : Фенікс, 2012. – Т. 2. – С. 221–223.

45. Поліщук О.М. Приватноправова тенденція розвитку кримінального законодавства / О.М. Поліщук // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16–17 травня 2013 р.). Т.2. – О. : Фенікс, 2013. – С. 270–273.

АНОТАЦІЯ

Поліщук О.М. Приватноправові засади в кримінальному праві України: концептуальні аспекти. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2013.

Дисертація є комплексним дослідженням концептуальних аспектів приватноправових засад у кримінальному праві України. Приватноправові засади визначено як диспозитивний режим кримінально-правового регулювання, що містить у собі: принцип диспозитивності, диспозитивний метод правового регулювання та диспозитивну норму. Здійснено класифікацію диспозитивності в кримінальному праві. На підставі аналізу чинного кримінального законодавства визначено види та перелік диспозитивних кримінально-правових норм, а також види диспозитивних кримінально-правових відносин.

Примирення як підставу для звільнення від кримінальної відповідальності запропоновано поширити на кримінальні проступки, повторні злочини невеликої тяжкості та на вперше вчинені злочини середньої тяжкості проти фізичної або юридичної особи приватного права. Інститут приватного кримінального переслідування визначено як такий, що має бути відображений у нормах КК України. На підставі дослідження законодавства кримінального циклу, доктрини та практики застосування кримінального законодавства запропоновано законопроект щодо внесення змін до чинного КК України.

Ключові слова: приватноправові засади, диспозитивність, диспозитивні норми, примирення, приватне кримінальне переслідування.

АННОТАЦИЯ

Полищук Е.Н. Частноправовые начала в уголовном праве Украины: концептуальные аспекты. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2013.

Диссертация является комплексным исследованием концептуальных аспектов частноправовых начал в уголовном праве Украины.

Сделан вывод о том, что уголовное право содержит в себе предписания не только публично-правовой, но и частноправовой этиологии в силу того, что концепт публично-частной дихотомии предусматривает проникновение публичных/частных элементов в отраслевое деление права.

Поддерживается точка зрения о синонимичности частноправовых начал и диспозитивности в украинском уголовном праве в связи с тем, что они формально и содержательно отражают роль частного интереса в уголовно-правовом регулировании. Определено содержание частноправовых начал в качестве диспозитивного режима уголовно-правового регулирования, включающего в себя триаду компонентов: принцип диспозитивности, диспозитивный метод правового регулирования, диспозитивную норму. Предложены авторские дефиниции принципа диспозитивности, диспозитивного метода правового регулирования, диспозитивной нормы уголовного права Украины. Диспозитивный правовой режим в современном уголовном праве Украины распространяется на институты: обстоятельств, исключающих преступность деяния; назначения наказания; освобождения от наказания и его отбывания; освобождения от уголовной ответственности.

Осуществлена классификация диспозитивности в уголовном праве Украины. Исходя из анализа действующего уголовного законодательства, определены виды и перечень уголовно-правовых диспозитивных норм, а также виды диспозитивных уголовно-правовых отношений, которые реализуются

на их основании. Кроме потерпевшего, в определенных случаях к субъектам диспозитивности могут быть отнесены третьи лица (как индивиды, так и коллективные субъекты).

Раскрыто содержание примирения как комплексного, межотраслевого института уголовного и уголовно-процессуального законодательства. Сделан вывод о том, что институт частного уголовного преследования должен найти свое воплощение в нормах УК Украины. Предложено расширить сферу применения примирения как основания для освобождения от уголовной ответственности, а также внедрить нормы о частном уголовном преследовании в УК Украины.

Доказано, что частные начала являются адекватными, исторически оправданными способами влияния на уровень преступности, уровень загруженности правоохранительной системы и на эффективность достижения целей уголовного законодательства. На основании исследования законодательства уголовного профиля, доктрины и практики применения уголовного законодательства разработан и предложен законопроект о внесении изменений в действующий УК Украины.

Ключевые слова: частноправовые начала, диспозитивность, диспозитивные нормы, примирение, частное уголовное преследование.

SUMMARY

Polishchuk E.N. Private Basics in Ukrainian Criminal Law: conceptual aspects. – Manuscript.

Dissertation for the Legal Sciences Candidate Degree in speciality 12.00.08 – Criminal Law and Criminology, Penitentiary Law. – National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2013.

Dissertation is a complex research of the Ukrainian criminal law private basics' conceptual aspects. Criminal law private basics are defined as dispositive criminal law regulation regime, including a triad of its components: dispositivity principle, dispositive legal regulation method, dispositive norm. Classification of the criminal law private basics is suggested. Based on the criminal legislation in force analysis the criminal law dispositive norms are listed and classified, and the dispositive criminal-legal relations types are defined.

Mediation is defined as a complex, inter-branch institute of criminal and criminal procedural legislation. Author maintains that private criminal prosecution is about to become an institute in the Ukrainian Criminal Code. Based on the criminal legislation, doctrine and criminal legislation application practice research author suggests draft bill amendments to acting Ukrainian Criminal Code.

Key words: private basics, dispositivity, dispositive norms, mediation, private criminal prosecution.